

Vereniging Vrienden van Breda's Museum verwerft uniek historisch document

De Vereniging Vrienden van Breda's Museum heeft de collectie van het museum onlangs verrijkt met een uniek historisch document. Het betreft een kopergravure die uit zes bladen bestaat en waarop de belegering van Breda door stadhouder Frederik Hendrik in 1637 is afgebeeld. Claes Jansz. Visscher in Amsterdam was de uitgever van dit ensemble van een belegeringskaart met stadsprofiel van Breda. Er is geen tweede, net zo compleet exemplaar van bekend. Een bijzondere aanwinst dus en een verrijking van de verzameling belegeringskaarten, een van de beste deelcollecties van het museum.

Het bovenste gedeelte van de prent bestaat uit een panorama van Breda vanuit het Oosten. Het is gedrukt op twee bladen en is maar liefst 98 centimeter breed. Het is daarmee het grootste stadsprofiel van Breda dat gemaakt is. De maker is waarschijnlijk Jan Martszen de Jonge, dezelfde die ook de uittocht van de Spaanse bezetters, waarover later meer, heeft getekend. Links is Frederik Hendrik zelf, te paard, afgebeeld. In een banderol staat Breda en in de twee bovenste hoeken de wapens van de stad en van Frederik Hendrik. Met legenda zijn de meest in het oog springende gebouwen in de stad aangegeven. Daaronder bevindt zich een uitgebreide belegeringskaart met Breda in het midden, op vier

bladen, samen eveneens 98 centimeter breed. De kaart is mogelijk gegraveerd door Pieter Hendriksz. Schut die als etsvergraver in dienst was van Claes Jansz. Visscher. De oriëntatie is met het Noorden rechts en komt daardoor overeen met die van het stadsprofiel. Het gezichtsveld beslaat het hele gebied van het Mastbos (links) tot en met de Biesbos (rechts), vanwaar met schepen versterkingen werden aangevoerd. De circumvallatie, een lijn van kleinere en grotere fortificaties verbonden met een doorlopende borstwering in een grote cirkel om de stad, is tot in detail afgebeeld. Hiermee werd de stad van de buitenwereld afgesloten en vanaf hier werden de approches (naderingsloopgraven) gegraven waarmee de stadspoorten werden benaderd. De kwartieren van de verschillende legeronderdelen zijn nauwkeurig weergegeven. Waar mogelijk werden weilanden onder water gezet om pogingen tot ontzetting van de stad te bemoeilijken. Ook het onvermijdelijke leed dat de plattelandbevolking en reizigers te verduren kregen van de oorlogsactiviteiten komt aan de orde: in de linker benedenhoek vindt een overval plaats en wordt een man vakkundig door twee overvallers van zijn beurs beroofd.

Het enige vergelijkbare exemplaar van dit ensemble bevindt zich in de collectie van de Atlas van Stolk in Rotterdam. Breda's Museum heeft dit in 2000 nog tentoongesteld op de expositie Breda in Kaart. Op dat exemplaar ontbreekt aan de bovenzijde een strook van ongeveer vijf centimeter met daarop de titel en de twee wapens. Het Rotterdamse exemplaar is met de hand ingekleurd. Inkleuring maakt de prent wel decoratief maar komt de leesbaarheid van het historische document niet ten goede. Historici prefereren meestal een niet gekleurde versie. In verschillende Nederlandse en buitenlandse collecties bevinden zich delen van het ensemble, soms losse bladen (Amsterdam, Parijs), soms de vier bladen die samen de belegeringskaart vormen (Leiden, Londen) of de twee met het stadsprofiel (Dordrecht, Rotterdam, Breda). Van het gehele ensemble, compleet met titel, is deze nieuwe aanwinst het enige bekende exemplaar.

Breda's Museum is in het bezit van een grote en zeer bijzondere collectie zeventiende-eeuwse belegeringskaarten van de stad, in totaal ongeveer zeventig exemplaren. Meer dan veertig daarvan betreffen het beleg door Spinola in 1624/25 en een twintigtal tonen de belegering en inname door Frederik Hendrik in 1637. Van een aantal kaarten heeft het museum verschillende versies. De kaarten dienden namelijk om in beeld verslag te doen van het verloop van het beleg. Als er zich ontwikkelingen voordeden werden deze op een nieuwe uitgave van de kaart toegevoegd. Er verschenen ook uitgaven van sommige kaarten met een tekst in Duits, Frans of Engels.

Breda kwam tegen het eind van de Tachtigjarige Oorlog definitief in Staatse handen door deze belegering onder leiding van Frederik Hendrik, begonnen op 23 juli 1637 en resulterend in een overgave op 10 oktober. Het was een van de laat-

ste schermutselingen in de jarenlange vrijheidstrijd van de Nederlanders tegen de Spanjaarden. Vanuit het buitenland was er grote belangstelling voor de krijgsverrichtingen en de geruchtmakende overwinningen van de broers Maurits en Frederik Hendrik van Nassau. Het prestige van het Staatse leger was groot en er was in heel Europa enorme belangstelling voor beeldmateriaal om, naast erover te lezen, ook te zien hoe de Nassaus met weinig middelen zo succesvol konden zijn tegen de Spaanse financiële en fysieke overmacht. Dat bewijst wel de enorme productie aan prenten en kaarten. De meeste kaarten verschenen overigens tijdens de langdurige belegering van Breda door de Spanjaarden onder Spinola in 1624 en 1625. Dat beleg was indertijd wereldnieuws. Maar twaalf jaar later, in 1637, was het verzet van de Spaanse koning al min of meer gebroken. Frederik Hendrik had intussen de reputatie verworven de een na de andere stad te kunnen onderwerpen en zijn belegering van Breda in 1637 duurde slechts negen weken. Door deze kortere periode is het aantal kaarten dat dit beleg beschrijft minder dan in 1625, maar de succesvolle inname van de stad was wel aanleiding voor de productie van een veel groter aantal cartografische hoogstandjes. Was het na de inname van de Breda in 1625 alleen de Fransman Jacques Callot, die in opdracht van de Spaanse landvoogdes in Mechelen zijn *Siège de Breda* produceerde (bij Plantijn in Antwerpen gedrukt), twaalf jaar later, toen het duidelijk was dat de Hollandse opstand met een overwinning zou worden afgesloten, werden er een paar groots opgezette, op groot formaat gedrukte en soms met portretten, dichtwerk en ornamenten versierde prenten uitgegeven die alle ten doel hadden de overwinning breed uit te meten.

Een van die uitgaven heeft Breda's Museum nu kunnen verwerven. Er zijn nog twee andere

unieke uitgaven die dezelfde belegering tot onderwerp hebben. Van beide is slechts èèn enkel compleet exemplaar bekend. De Brabantcollectie in Tilburg heeft een grote gedetailleerde kaart door Balthasar Floris van Berckenrode op 9 bladen. In de collectie van het prentenkabinet van de Rijksuniversiteit in Leiden bevindt zich een combinatie van een belegeringskaart, een gezicht op de stad en omgeving, omvangrijke cartouches met een portret van Frederik Hendrik en lofdichten in het Latijn gemaakt door Jan Gerritsz. van Bronckhorst op zes niet gemonteerde bladen.

Er is nog een reden waarom de aanwinst van dit ensemble voor Breda's Museum van groot belang is. In 1999 verwierf het museum een grote tekening door Jan Martszen II (de Jonge) waarop de Spaanse legermacht en het katholieke deel van de bevolking (inclusief de Capucijner monniken) zijn afgebeeld die Breda door de Boschpoort verlaten na de inname door Frederik Hendrik. De werkelijkheid is op deze tekening spiegelverkeerd weergegeven: de tekening was niet bedoeld als zelfstandig kunstwerk, maar diende als model voor een gravure. In deze vorm kon hij door een graveur zonder meer op de koperplaat

worden overgenomen.

De gravure die naar de tekening is gemaakt is ook bekend: het Rijksmuseum in Amsterdam bezit het enige bekende exemplaar. Op de gravure is links het omwalde Breda te zien met rechts het Speelhuis. De oriëntatie is dezelfde als die van het stadsprofiel en van de belegeringskaart.

De tekening, en ook de gravure, hebben bovendien dezelfde breedte als het panorama en de belegeringskaart: 98 centimeter. Het is daarom aannemelijk dat het ooit de bedoeling is geweest dat de gravure van de uittocht ook deel zou uitmaken van het ensemble, waarschijnlijk aan de onderzijde. Dat maakt samen een imposant geheel:

de stad beschermd door haar vestingwerken, een gedetailleerde kaart van het beleg en daaronder de overwinning uitgebeeld door de uittocht van de verslagenen. Een gemonteerd ensemble in deze vorm is echter niet bewaard gebleven, en mogelijk nooit verwezenlijkt. Door deze recente aanwinst kan Breda's Museum dit document nu tonen, zoals het wellicht bedoeld is geweest.